

ЗНАЧЕНИЕТО НА УЧАСТИЕТО В УТВЪРЖДАВАНЕТО НА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО В УСЛУГИТЕ ЗА АЛТЕРНАТИВНА ГРИЖА

**Какви са поуките от опита със SUPPORTS
и как ни ориентира той**

Съдържание

1. [SUPPORTS - кратко представяне](#) **3**
2. [Национални контексти на проекта SUPPORTS](#) **4**
3. [Обхват на документа](#) **10**
4. [Какви са поуките от опита със SUPPORTS и как ни ориентира той](#) **11**
 - 4.1. [ПОСТЪПВАНЕ НА МЯСТОТО ЗА РЕЗИДЕНТНА ГРИЖА](#) **11**
 - 4.2. [ПО ВРЕМЕ НА ПРЕСТОЯ В РЕЗИДЕНТНАТА УСЛУГА – ПРОЕКТ “ЖИВОТ” И ПОСЛЕДВАЩИ ДЕЙСТВИЯ](#) **17**
 - 4.3. [ПОДГОТОВКА ЗА НАПУСКАНЕ](#) **26**

Автори: Ана Кардозу и Ана Паула Силва
Консултант: Ана Изабел Герейро

1. SUPPORTS

кратко представяне

Настоящият документ е издаден в рамките на проекта „SUPPORTS — подкрепа за децата по време на деликатната фаза между юношеството и зрялата възраст при напускане на услуги за алтернативна грижа“ [SUPPORTS — Supporting children in the delicate phase between adolescence and adulthood while leaving alternative care facilities]. Проектът е съфинансиран от Генерална дирекция „Правосъдие и потребители“ на Европейската комисия чрез програмата „Права, равенство и гражданство“. В него участват трима партньори от три различни европейски страни: Фондация „ПУЛС“ от България; „Defence for Children Italy“ от Италия и „CESIS — Centre for Studies and Social Intervention“ от Португалия. Проектът е реализиран в периода 2018-2021 г.

Основните цели на проекта бяха развиване на професионални умения за практическо прилагане на Конвенцията за правата на детето в системата за алтернативна грижа и насърчаване на участието на децата, настанени в услуги за резидентна грижа, във вземането на решенията относно настоящия и бъдещия им живот.

Настоящият документ е резултат от наблюденията на екипа по проекта в три различни национални контекста; в съставянето му са включени отзивите на няколко деца и младежи, настанени в резидентни услуги, както и на професионалистите, участвали в обучителните дейности по проекта.

С издаването на този документ се цели осигуряване на приемственост на проекта и след официалното му приключване. Чрез този документ проектът цели да насърчи практическото прилагане на правата на детето и по-специално значимото участие на децата и младежите в различните етапи на живота в контекста на алтернативната грижа. Същевременно се надяваме това да се превърне в източник на вдъхновение за иновативни практики на гражданство и лично достойнство у децата и младежите.

2.

Национални контексти на проекта SUPPORTS

В Италия организацията Defence for Children Italy (DCI) е насочила основните си усилия към непридружаваните и отделените от семействата си деца (НОСД/UASC), тъй като голям дял от децата, настанени в резидентна грижа в страната, са именно от тази група. Този избор е направен поради опита на DCI в областта на настойничеството над непридружавани деца от чуждестранен произход, който дава на DCI предимството да има дългосрочни наблюдения над резидентната грижа, позволяващи анализ.

По-специално DCI включи в дейностите по проекта:

- Проекта SIPROIMI¹ на Социален район VII (провинция Савона, регион Лигурия) [„Distretto Sociale VII Savonese — Liguria“] под ръководството на община Савона. Проектът включва три различни услуги за резидентна грижа към три отделни социални кооператива в провинция Савона, а именно: „Casa della Giovane“ (Cooperative Progetto Città) за непридружавани деца, в центъра на град Савона, с капацитет 12 места, „Ancora Varazze“ (Фондация Ancora Varazze) за непридружавани деца, в град Вараце, с капацитет 12 места, и „Ancora Casa“ (Кооператив Cooperarci) за непридружавани деца, в Челе Лигуре, с капацитет 6 места. Трябва да се отбележи, че в услугите във Вараце и Челе Лигуре се настаняват и други деца, но проектите за тях се управляват извън мрежата SIPROIMI, което потенциално може да води до дискриминационни практики на едно и също място (вж. Националната оценка на характеристиките на системата SIPROIMI).

- „Casa Don Bosco“ — Comunità MSNA Генуа Sampierdarena — в регион Лигурия: „Casa Don Bosco“ е приеман център от второ ниво за непридружавани деца², управляван от Салезианската конгрегация, който може да поеме до 18 деца, директно изпратени от Община Генуа.

По време на изпълнението на проекта са направени няколко промени в ръководството и координацията на услугата, вследствие на което е взето решението тя да бъде закрыта. Тези непредвидени промени засегнаха предоставянето на обучения на специалистите, което доведе до прекъсване на отношенията между DCI и ръководството на услугата.

След неуспешен опит да се привлече участието на „SOS Детски селища“ в Остуни, Пулия, DCI подписа договор със системата SIPROIMI на Община Анкона, регион Марке, за обучението на

¹ Система за закрила на лицата, на които е предоставена международна закрила, и непридружаваните деца от чуждестранен произход, Министерство на вътрешните работи и Национална асоциация на общините в Италия (ANCI). Съгласно Закон 137/2020 вече се нарича „SAI“ — Система за интеграция и прием. На теория всички непридружавани деца, независимо от своя статут, следва да се настаняват в този вид услуги (<https://www.retesai.it>).

² Този вид услуги — учредени съгласувано с общината — са специално предназначени за непридружавани и отделени от семействата си деца, като нивото на предлаганото образование в тях обикновено е по-ниско в сравнение с другите услуги за резидентна грижа. В тези заведения в Генуа могат да се настаняват както деца, търсещи убежище — които на теория трябва да имат достъп до системата SIPROIMI — така и деца, озовали се сами на италианска територия, като максималният им брой може да е 25. Следва да се отбележи, че в края на 2020 г. тези заведения са приобщени към проекта SAI на Община Генуа, с което на практика е прекратена дискриминационната система, изградена върху двойни стандарти за резидентна грижа за непридружавани деца.

специалистите. Поради забраната за преминаване между регионите във връзка с извънредното положение, DCI нямаше възможност да се допита до децата, живеещи в тези услуги.

Що се отнася до характеристиките на децата, те отговарят на вече направения статистически анализ на национално равнище. Повечето деца са на 17-годишна възраст. Когато DCI започна да изпълнява проекта SUPPORTS, повечето деца бяха от албански произход, вследствие на фактори като намалелия брой пристигащи по Средиземно море мигранти във връзка с промените в миграционната политика на Италия. Следва да се имат предвид обаче и промените в миграционните потоци, дължащи се например на т.нар. „Балкански маршрут“, политическата нестабилност в страните в Северна Африка и Covid 19 в Италия. По-конкретно броят на пристигащите е намалял и през последните месеци най-много НОСД идват от Бангладеш, Тунис, Албания, Египет и Пакистан (данни към декември 2020 г.). Освен това пандемията значително се отрази върху проектите и услугите, предлагани за деца, настанени в резидентна грижа, поне в Генуа и Савона. Наблюденията на DCI са, че на много от тях се дава възможността да останат в приютите и след навършване на 18-годишна възраст чрез т.нар. „Prosieguo Amministrativo“ — административно удължаване на допустимия период на оставане в резидентна грижа, или чрез споразумения със системата SIPROIMI. И двете явления са добре отразени в малките групи деца, чието участие успя да осигури DCI (общо 21 деца).

В Италия правото на детето да има семейство е гарантирано от чл. 9 от Конвенцията за правата на детето, ратифицирана от Италия със Закон № 176 от 27 май 1991 г., съгласно който *„Държавите — страни по Конвенцията, осигуряват детето да не бъде разделяно от родителите си против своята воля, освен когато компетентните власти решат в съответствие с приложимите закони и процедури и при възможност за съдебен контрол, че такова разделяне е необходимо за висшите интереси на детето.“* Подобни разпоредби се съдържат и в чл. 24 от Хартата на основните права на Европейския съюз и чл. 8 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (Европейска конвенция за правата на човека).

Правото на детето да живее в своето родно семейство е заложено в Закон № 184 от 4 май 1983 г. относно осиновяването и приемната грижа, изменен със Закон № 149 от 28 март 2001 г., с който е признато на всяко лице под 18-годишна възраст *„правото да расте и да се възпитава в собственото семейство“* и *„правото на детето да има семейство“* (чл. 1.1, Закон 184/1983). В чл. 1.2 от Закон 184/1983 се посочва, че условията на материални лишения на родителите или лицето с родителски права не могат да представляват препятствие за упражняване на правото на детето да има семейство, и се предвиждат редица мерки, чиято цел е да се гарантира, че трайно извеждане на детето от родното семейство се постановява единствено след потвърждаване, че другите временни мерки за опазване на целостта на семейството не са дали резултат или са отказани от самото семейство.

Сред временните мерки за подпомагане на детето и семейството италианското законодателство предвижда настаняване на детето в приемно семейство, а ако това не е приложимо — в резидентна услуга *„от семеен тип“*. Така резидентната грижа е със статут на крайна мярка.

Що се отнася за приемната грижа, настаняването на детето не може да бъде за срок, по-дълъг от 24 месеца; удължаване на действието на мярката е възможно единствено ако това е във висш интерес на детето.

Основната цел на настаняването на дете в резидентна (и приемна) грижа е последващото

връщане на детето в неговото родно семейство. В услугите за резидентна грижа „от семеен тип“ се настаняват също непридружавани деца от чуждестранен произход³. Настаняването им в услуга има за цел да се окаже подкрепа на детето, за да развие то самостоятелност, особено предвид факта, че НОСД обикновено пристигат в Италия малко преди навършване на пълнолетие.

Закон № 47 от 7 април 2017 г. (*“Disposizioni in materia di misure di protezione dei minori stranieri non accompagnati”*) — Разпоредби за закрила на непридружаваните деца от чуждестранен произход — по-известен като Закона „Zampa“) предвижда настаняването им в резидентни услуги да се разпорежда единствено ако след проучване на семейството се установи, че не са налице подходящи роднини, които да се грижат за непридружаваното дете, и че не е било възможно детето да се настани в приемно семейство.

Законодателството предвижда различни процедури за настаняването на дете в резидентна услуга според това дали е налице съгласие на родителите или настойника.

То може да се разпорежи от административния орган — местната социална служба — при наличие на съгласие от родителите/настойника, потвърдено с постановление на семейния съдията по семейни и настойнически въпроси.

Ако такова съгласие липсва, настаняването в системата за резидентна грижа се постановява от съда за детско правосъдие.

Настаняването на дете в системата за резидентна грижа може да се постанови от обикновен съд например при бракоразводни дела и дела за разтрогване на двойки (чл. 337 и сл. от Гражданския кодекс).

В някои случаи то може да се постанови с административно разпореждане съгласно чл. 403 от Гражданския кодекс. В тези случаи държавни органи и по-специално полицията и местните социални служби могат да настанят детето „на безопасно място“, когато физическата и психологическата неприкосновеност на детето са сериозно застрашени.

Настаняване на дете в резидентна услуга може да се разпорежи също в рамките на системата за детско наказателно правосъдие. По-точно дете може да се настани в резидентна услуга в изпълнение на „предпазна мярка“ съгласно чл. 22 от D.P.R. № 448 от 22 септември 1988 г., който предвижда „настаняване в услуга“ като последица от неизпълнението на други задължения. Настаняване в резидентна грижа може да се разпорежи и в изпълнение на пробационна мярка „messa alla prova“.

Въпреки че в националното законодателство е предвиден единен тип резидентна грижа, а именно „семеен тип“, на територията на Италия съществуват няколко вида заведения, в които се настаняват деца, според конкретните разпоредби относно резидентната грижа в отделните региони.

Законодателно постановление 42/2015, с последващите изменения, предвижда всички НОСД да се настаняват в услуги от системата SIPROIMI за закрила на лицата, на които е предоставена

³ Въпреки че съгласно принципа на „равното третиране“, заложен в чл. 1 от Закон 47/2017, непридружаваните непълнолетни и малолетни чужденци имат еднакви права на закрила с италианските деца, нашият анализ показва, че непридружаваните непълнолетни и малолетни чужденци обикновено не се настаняват в услуги за резидентна грижа „от семеен тип“, а в по-големи структури, които функционират малко по-различно от останалите.

международна закрила, и непридружаваните деца от чуждестранен произход⁴, които се делят на приемни центрове от първо ниво (в които съгласно Закон 47/2017 НОСД се настаняват за не повече от 30 дни, но на практика остават там много по-дълго) и приемни центрове от второ ниво. Това обаче зависи от капацитета за настаняване, който се определя поотделно от всяка община, участваща в системата SIPROIMI.

В България основната група деца, участвали в проекта, са деца — жертви на насилие, настанени в кризисни центрове и центрове за настаняване от семеен тип. В младежката консултативна група се включиха както деца, настанени в резидентни услуги, така и младежи — доброволци от Младежки клуб „Да бъдем приятели“ при Фондация „ПУЛС“.

Голяма част от децата (прибл. 90%) са били подлагани и на сексуално насилие, което е допълнителна специфика на участвалите в групата деца. Някои от децата са били осиновени, но са се озовали в кризисни центрове като форма на наказание от осиновителите си, което е довело и до процес на отмяна на осиновяването или заплахата от отмяна. Следва да се отбележи, че в България се наблюдава разрастване на това явление. Сред тази специфична група деца екипът от психолози на Фондация „ПУЛС“ наблюдава симптоми на обща тревожност. Има деца, чийто копнеж е да бъдат забелязани и „открити“ и които с голямо желание споделиха своите възгледи по време на семинарите и срещите с експертите по проекта. При повечето деца, настанени в резидентни услуги, наблюдаваме също злоупотреба с и зависимост от психоактивно вещество, тютюнопушене, рисков сексуално поведение, риск от въвличане в трафик и сексуална експлоатация...

Друга уязвима група са децата и юношите с психически разстройства/заболявания и проблемно поведение — в много случаи те са дискриминирани и negliжирани, неразбрани и лишени от подкрепа, отритнати от семейството, отхвърлени от образователната система и системата за закрила, унижавани и често пъти — изпращани в различни институции в цялата страна.

В основата на законодателството на Република България, уреждащо правата на децата в риск и по-специално системата за грижа за деца, напускащи домове за резидентна грижа, са Законът за закрила на детето и Правилникът за неговото прилагане, Законът за защита от домашното насилие, Законът за социалните услуги и Правилникът за неговото прилагане, Националните програми за закрила на детето и докладите за тяхното изпълнение, Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“ и актуализираният План за действие за нейното изпълнение, Споразумението за сътрудничество и координиране на работата на териториалните структури на органите за закрила на детето при случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и при кризисна интервенция, както и Координационният механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция. Правната рамка е в съответствие и с редица актове от международен характер: Конвенцията на ООН за правата на детето, Общ коментар № 13 (2011) — „Правото на детето на свобода от всички форми на насилие“, Общ коментар № 8 (2006) — „Право на детето на закрила от телесно наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание (член 19; член 28, параграф 2; и член 37, наред с други)“, Общ коментар № 14 (2013) — „Най-добрият интерес на детето - първостепенно съображение“, Насоките за алтернативни грижи за деца, Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие,

⁴ Система за закрила на лицата, на които е предоставена международна закрила, и непридружаваните деца от чуждестранен произход, Министерство на вътрешните работи и Национална асоциация на общините в Италия (ANCI). Съгласно Закон 137/2020 вече се нарича „SAI“ — Система за интеграция и прием. На теория всички непридружавани деца, независимо от своя статут, следва да се настаняват в този вид услуги (<https://www.retesai.it>).

Стратегията на Съвета на Европа за правата на детето (2016-2021), Заключениеите наблюдения по консолидираните трети, четвърти и пети периодичен доклад за България и Препоръките на Комитета по правата на детето, 2016 г. Бяха взети предвид и анализи по темата, проведени от Детския фонд на ООН – УНИЦЕФ, както и публикации, проучвания и доклади за завършени проекти и добри практики от неправителствения сектор. Правната рамка, уреждаща правата на детето, се основава на принципа на висшия интерес на детето. На практика обаче е налице несъответствие между правата на детето и действителното им прилагане.

Прилаганата понастоящем правна и административна рамка в България не показва съществен напредък по отношение на грижите за деца, напускащи институции или заведения за алтернативна грижа. Създадени са няколко системи – съдебна, административна и система за закрила на детето – които действат съгласувано, а понякога и паралелно, без непременно да гарантират висшия интерес на детето и без да отговарят на изискванията на международните стандарти в областта на защитата на правата на детето. Въпреки усилията, положени от държавата през последните няколко години за създаване на система за закрила на детето, все още липсва цялостен подход, който от една страна да гарантира приемането на мерки за защита на децата в риск, а от друга – да осигурява реална подкрепа, реинтеграция и ресоциализация.

Социалните услуги, предоставяни в общността, и тези от резидентен тип, които представляват алтернатива на институционалните грижи за деца, играят ключова роля за подкрепата на децата и семействата, както и за процеса на деинституционализация.

Съдбата на децата по време на деликатния етап между юношеството и зрелостта, когато те напускат заведенията за алтернативна грижа в Република България, представлява ниша, която трябва спешно да се проучи и да бъде прецизно включена във всички сфери на обществения, социалния и икономическия живот. Това, от което се нуждаят тези деца, са специални мерки за защита и система за грижа, която гарантира техните права и същевременно осигурява реална подкрепа, реинтеграция и ресоциализация.

В Португалия проектът SUPPORTS е реализиран в община Матузинюш, окръг Порто, в северната част на страната. През 2019 г. органът Comissão de Proteção de Crianças e Jovens (CPCJ) на Матузинюш е проследил 1 389 случая на деца в риск, а по брой на образувани последващи производства пред CPCJ Матузинюш се подрежда на пето място в страната.

Основните причини за сигналите пред CPCJ са: „излагане на детето на поведение, което може да застраши неговото благосъстояние и развитие“ (247 случая), включително домашно насилие; „участие на детето/младежа в поведение, което засяга неговото благосъстояние и развитие, и липсата на родители или настойник, които да го изведат от това поведение“ (140 деца); физическо или психическо малтретиране (107 деца); negliжиране (105 деца); ситуации, в които е застрашено правото на образование (83 деца); сексуално насилие (14 деца). Като се има предвид предходната 2018 г., CPCJ на Матузинюш е приложил 558 мерки за насърчаване и защита на правата на детето, 26 от които са в контекста на резидентна грижа⁵.

⁵ Matosinhos CPCJ, Relatório de Atividades da CPCJ de Matosinhos 2018:36. Достъпно на: https://www.cm-matosinhos.pt/cmmatosinhos2020/uploads/writer_file/document/21954/relatorio_de_atividades_2018_cpcj_matosinhos.pdf.

В Матузинюш съществуват четири институции за грижа за деца и младежи: Временен приемателен център⁶, който не е обхванат от този проект поради възрастта на настанените там деца; и три институции за алтернативни грижи за деца и младежи — две за момичета и едно за момчета.

Към началото на проекта SUPPORTS трите участващи в него услуги в Португалия се грижеха за общо 82 деца и младежи (39 момичета и 43 момчета), с персонал от 51 щатни служители и 11 доброволци. По отношение на възрастта на децата и младежите следва да се отбележи присъствието на младежи на 18-годишна възраст (37,8 %).

Най-честата причина за институционализация е negliжиране, последвано от девиантно поведение от страна на децата и младежите, което семейството не е в състояние да овладее. Насилието е често срещано в живота на децата/младежите в резидентните услуги, поне преди тяхното настаняване там. Друга особеност сред тези деца е големият дял на тези с интелектуални затруднения, особено в една от институциите. За част от тези младежи напускането на услугите е особено трудно поради липсата на подкрепа за независим живот, тъй като — макар да са в състояние да функционират въпреки увреждането си — те се нуждаят от интензивна подкрепа.

Правната рамка относно закрилата на детето в Португалия е хармонизирана с Конвенцията на ООН за правата на детето и няколко международни акта. В контекста на португалското законодателство за закрила на детето алтернативната грижа е една от мерките, предвидени за закрила на децата и младежите в риск съгласно чл. 35 от Закона за закрила на детето⁷, който гарантира: закрила на децата и младежите от всякакви заплахи; осигуряване на условия, с които се защитава и подобрява тяхната безопасност, здраве, образование, обучение, благополучие и развитие до пълния им потенциал; осигуряване на пълно физическо и психическо възстановяване на децата и младежите — жертви на всякакви форми на експлоатация и насилие (съгласно чл. 34).

Наскоро с Наредба 164/2019⁸ бе засилена важната роля на алтернативната грижа за деца и младежи не само за защитата, но и за насърчаването на тяхната самостоятелност, което предполага квалифицирани и висококачествени услуги.

По закон в Португалия децата и младежите могат да останат в резидентна грижа повече от 6 месеца с цел осигуряване на правата им и на закрила. След като навършат 18 години и ако съдът не е определил нова мярка за закрила, децата/младежите могат да напуснат институцията, ако желаят. Резидентната грижа може да се удължи до навършване на 21-годишна възраст, ако това е във висш интерес на младежа. За това удължаване се изисква разрешение от съда и обикновено е необходимо младежът да продължава образованието си.

6 Временният приемателен център е услуга, чиято отговорност е да приема временно и в спешен порядък деца и младежи в риск, за срок, не по-дълъг от 6 месеца.

7 Закон 147/99, 01/09, изменен със Закон 26/2018, 05/07. Достъпен на: http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=545&tabela=leis.

8 Наредба 164/2019 за установяване на режима на осъществяване на алтернативна грижа, мерките за укрепване и защита на правата на децата и младежите в риск, Diário da República n.º 206/2019, Série I de 2019-10-25. Достъпна на: <https://dre.pt/application/conteudo/125692191>

3.

Обхват на документа

По света има милиони деца, които са лишени от родителски грижи и в резултат на това се сблъскват с предизвикателства в живота с дългосрочни последици.

В член 20 Конвенцията на ООН за правата на детето предвижда, че децата имат право на специална закрила и помощ, предоставяна от държавата, когато са лишени от семейната си среда.

В различните страни, в които е разработен проектът SUPPORTS, може да се каже, че децата, лишени от родителски грижи, представляват една от най-уязвимите и рисковни групи. Децата от тази група са изложени на реален риск да станат жертви на насилие, включително трафик и експлоатация, институционално насилие, домашно насилие, сексуално насилие. При липса на внимателна подготовка за напускане на резидентната грижа и на ефективно участие на децата и младежите е налице висок риск те да попаднат в спиралата на социалното изключване.

От тази гледна точка е много важно специалистите да са квалифицирани, а дейността като цяло да се извършва висококачествено, особено по отношение на участието на децата. В своя общ коментар № 12 относно правото на детето да бъде изслушвано, Комитетът по правата на детето подчертава, че правото на участие не винаги се зачита от държавите — страни по Конвенцията. Комитетът препоръчва „Държавите — страни по Конвенцията, да гарантират законодателно (включително чрез подзаконовни актове и насоки относно политиките), че децата се поощряват да споделят възгледите си и че тези възгледи се вземат предвид, включително при решения за настаняване в приемни семейства или в домове, при разработване и преразглеждане на планове за полагане на грижи и при посещения при родителите и семейството.“⁹

Следователно този документ допринася за подобряване на професионалните практики в институциите за алтернативна грижа, особено по отношение на участието на децата.

Въз основа на опита в рамките на проекта в три европейски държави могат да се подчертаят някои важни аспекти, които да помогнат за създаването на по-добро разбиране за това как да се приложи правото на участие в системата на резидентна грижа. Този документ може също да послужи за вдъхновение за иновативни практики на гражданство и лично достойнство при децата и младежите в заведения за резидентна грижа.

Документът е организиран според трите етапа: постъпване на мястото за резидентна грижа; престой там; подготовка за напускане.

⁹ Комитет по правата на детето, Общ коментар № 12 (2009) — „Право на детето на изслушване“. Точка 54.

4.

Какви са поуките от опита със SUPPORTS и как ни ориентира той

4.1.

ПОСТЪПВАНЕ НА МЯСТОТО ЗА РЕЗИДЕНТНА ГРИЖА

Децата, включени в проекта в България, споделиха, че имат силното усещане, че гласът им не се чува и те не участват, когато институциите вземат решения, засягащи техния собствен живот и бъдеще; казват също че е необходимо спешно да се променят нагласите на възрастните, така че да се вслушват в гласа на децата и да уважават мнението им; необходимо е децата и младежите да бъдат изслушвани в съда, когато се вземат решения, засягащи тяхното бъдеще.

„За мен постъпването в дом беше много тежък момент. Бяха ме извели от семейството ми и ни бяха разделили със сестра ми. Това не можах да го разбера. Колкото и лошо да е семейството ти, дори и да не се отнася добре с теб, това са хората, с които искаш да останеш. Знаем, че е трудно да се разбере, но е така.“ (Младеж от Консултативния съвет на проекта SUPPORTS — Португалия).

„Спомням си, че ми казаха, че ще бъде за кратко, но в крайна сметка останах цял живот.“ (Младеж от Консултативния съвет на проекта SUPPORTS — Португалия).

„Първият ден, когато пристигнах тук, исках да избягам, страхувах се, дойдох тук с полицаи, имаше две деца и не знаех какво правят тук! Първо много тъгувах... хапвах и после дълго просто седях... хапвах и после просто спях... но след това бавно започнах да разбирам как е тук, почувствах се по-добре... и сега вече играя, излизам, върша си нещата, вече ми е добре.“ (Младеж, включен в проекта SUPPORTS — Италия).

„Във всички домове трябва да има съпричастност, изслушване, участие... както и повече да се обръща внимание на конкретни теми като работа, жилище, италиански език, училище...“ (Младеж, включен в проекта SUPPORTS — Италия)

Липсата на родители или семейство в живота на децата поради осиротяване; отделянето от семейството поради липса на родителски умения, злоупотреби и насилие или по политически или икономически причини (при деца в движение) винаги е травматично преживяване, в резултат на което детето се оказва жертва на трафик и различни видове насилие и малтретиране.

Затова постъпването в заведение за грижи се явява кулминация (но не непременно краят) на пътя на страданието, по който правата на детето не са спазвани.

В Насоките на ООН за алтернативна грижа за деца¹⁰ се посочва, че постъпването на дете на място за алтернативна грижа трябва да се извършва с голяма чувствителност, като се използват методи, щадящи детето, с участието на квалифицирани специалисти в обикновени дрехи. От друга страна, когато постъпва на такова място, детето невинаги е наясно с причините, които стоят зад новото му положение; невинаги е информирано за това, което предстои, какво е алтернативна грижа и как този нов дом ще уважава, ще се грижи и ще насърчава благосъстоянието на детето.

Именно младежите, с които е работила Фондация „ПУЛС“, имат силното усещане, че гласът им не се чува и те не участват, когато институциите вземат решения, засягащи техния собствен живот и бъдеще; казват също че е необходимо спешно да се променят нагласите на възрастните, така че да се вслушват в гласа на децата и да уважават мнението им; необходимо е децата и младежите да бъдат изслушвани в съда, когато се вземат решения, засягащи тяхното бъдеще.

Според опита в проекта, на първия етап след постъпването на място за резидентна грижа е критично важно детето да бъде:

- ИЗСЛУШВАНО
- ВКЛЮЧВАНО И ПРИОБЩАВАНО

Това е изискване на италианския Закон № 47 от 7април 2017 —

Разпоредби за закрила на непридружаваните непълнолетни и малолетни чужденци, и португалската Наредба 164/2019 за установяване на подробни правила за услугите за алтернативна грижа (член 14°).

Изслушване

Всяка услуга за грижи трябва да поставя децата/младежите в центъра на своята работа. Този подход, фокусиран върху децата/младежите, означава да изслушваме техните истории — критично важно предварително условие, за да можем да разберем техните нужди и очаквания. Това е елемент на диагностиката, който е от основно значение за дефинирането на всеки проект „Живот“.

Вслушването в децата/младежите в контекста на алтернативната грижа може да бъде и важен елемент от осъзнаването на собствените им способности — тъй като те могат да представляват основни фактори за закрилата на тези деца и младежи и за изграждането на устойчивост у тях.

За процеса на изслушване на детето, неговата история (неговата версия на фактите) и неговите потребности, очаквания и мечти, е важно да се предвидят:

¹⁰Насоки за алтернативна грижа за деца: резолюция, приета от Общото събрание (2009). Достъпни на: <https://digitallibrary.un.org/record/673583/>.

Време

критично важно е да се отдели време за изслушване на детето. Предвиждането на време, което да се прекара с детето/младежа, да се задават въпроси, да се изслушва детето и заедно с него да се премине през размислите по поставените теми: този модел на управление трябва да бъде основен във всяка услуга за резидентна грижа. Трябва да има време. Моментите за изслушване на детето могат да бъдат неформални, но за управлението на екипите е критично важно да се провеждат занимания с децата

Пространство

Мястото, на което изслушвате детето, трябва да е добре поддържано. Обърнете внимание на интериора. Това пространство трябва:

- да изглежда неформално и да създава усещане за сигурност и уют;
- да е без препятствия между специалиста и детето/младежа, които биха могли да създадат усещане за дистанция или да подчертаят разликата в статута или позицията на двамата;
- да е уединено, за да позволява запазване в тайна на споделеното от детето/младежа. Направете необходимото, за да не ви безпокоят, докато изслушвате детето/младежа; не допускайте да влизат други колеги.

Отношение

Не забравяйте, че вашето отношение (думи, жестове, изражение на лицето), особено на този ранен етап, ще повлияе на приобщаването на детето/младежа в услугата за деца.

Не забравяйте, че в контекста на посрещането на детето/младежа в услугата всеки специалист, който пряко се свърже с него, от този момент нататък ще стане част от неговата история и ще притежава способността да му влияе.

Затова:

- Избягвайте да ползвате професионален изказ. Адаптирайте използваните термини според възрастта, образованието и културния произход на детето/младежа.
- Чувствайте се спокойни и бъдете мотивирани в работата си като професионалист.
- Не съдете начина, по който говори детето.
- Внимавайте с въпросите и коментарите, не допускайте унижителни забележки.
- Имайте предвид, че е възможно разказаната от детето версия за събитията и взаимоотношенията да противоречи на фактите, предопределили неговото настаняване в институция. Отчетете го като елемент за диагностиката и впоследствие — за интервенцията.

- Отнасяйте се мило и не забравяйте, че за някои малтретирани деца физическият контакт е нежелан — наблюдавайте реакциите на детето.
- Опитайте се да разсеете страха, който детето/младежа изпитва, дори и да не го споменава.
- Не критикувайте детето/младежа или неговото семейство.
- Показвайте внимание към детето/младежа.

Включване и приобщаване

Включването и приобщаването на детето в живота на услугата за деца е от критично значение за неговото психологическо и емоционално благополучие и за установяване на положителни взаимоотношения.

Според нас включването и приобщаването включва:

i) Накарайте детето/младежа да се чувства добре дошло.

- Окажете подкрепа на детето/младежа за прехода, като създавате конкретни моменти, за да го изслушвате и да му показвате внимание.
- Организирайте комитет по посрещането заедно с децата/младежите, живеещи в резидентната услуга.
- Организирайте специален обяд/вечеря, за да отбележите приемането на новия обитател.
- Подгответе помещението особено внимателно. Оставете малък подарък или послание.
- Осигурете собствено пространство на детето/младежа и направете необходимото, така че резидентната услуга да му създаде усещането за индивидуалност и за контрол над собствените вещи.
- Позволете на детето/младежа (частично) да промени интериора на стаята си по свой вкус, след като се разбере и с останалите деца, които я обитават.
- Представете на детето всеки член на екипа, включително този, който отговаря детето винаги да може да се обръща и допитва към него.

ii) Информирайте детето

- Информирайте децата/младежите за техните права като граждани и като обитатели на резидентната услуга.
- Обяснете обстоятелствата, довели до отделянето от семейството и средата на детето.
- Обяснете как функционира резидентната услуга: графици, правила и ежедневни процедури; ако е възможно, осигурете непрекъснатост на връзката със семейството и други значими фигури.
- Редовно преразглеждайте правилата на резидентната услуга и ги обсъждайте с децата/младежите.
- Разведете детето/младежа около резидентната услуга, за да опознае района, включително училището, аптеката, здравния център, културните и спортните обекти, бюрото по труда, достъпа до обществен транспорт и социалната служба.
- Бъдете чувствителни към културните различия и към децата с произход, различен от европейски. Помислете за възможността за межкултурна медиация.

Забележка:

- Използвайте информационните ресурси по проекта SUPPORTS.
- Наличието на програма за посрещане може да е добра възможност.

За да се структурират процедурите на етапа на посрещане и да се гарантира, че всеки служител на услугата се ръководи от едни и същи принципи и цели, би могло да е от полза съществуването на програма за посрещане, с която да се разяснява ролята на всеки от специалистите (дори тези, които нямат техническа функция) за:

- определянето и организирането на пространството на новодошлия;
- запознаването на детето/младежа с колективните пространства на услугата;
- запознаването на детето/младежа с неговите връстници;
- запознаването на детето/младежа с целия екип специалисти;
- потвърждаването/перазглеждането на правилата и режима на работа;
- информирането на детето/младежа за неговите права.

Не забравяйте да:

- Информирате децата/младежите за съществуващите механизми за сигнализиране за злоупотреби и за получаване на подкрепа или на информация за техните права.

4.2.

ПО ВРЕМЕ НА ПРЕСТОЯ В РЕЗИДЕНТНАТА УСЛУГА – ПРОЕКТ “ЖИВОТ” И ПОСЛЕДВАЩИ ДЕЙСТВИЯ

„Смятам, че всяко дете има право да се чувства добре. Да се чувства сигурно и да има това, от което се нуждае. Така то ще порасне и ще може самостоятелно да избира и да прави промени, а това е нужно през целия живот“ (интервюиран младеж – Португалия).

Младежите, с които е работила Фондация „ПУЛС“, споделят, че настанените в услуги младежи смятат, че тяхното участие в решенията, които ги засягат, и чувството им за влияние върху собствения живот зависят от подготовката на социалните работници и от това до каква степен персоналът ги включва.

„Винаги се тревожим за бъдещето... Ако нямаш семейство, се страхуваш за бъдещето, аз все мисля къде ще отида, след като изляза оттук? Искам да започна работа сега, за да имам спокойствие за после, когато напусна...“ (младеж, включен в проекта – Италия).

„Една от целите на резидентната грижа е развиването на самостоятелност. Важно е децата да се стимулират да имат приятели, хобита, да спортуват... да имат малки спасителни острови – откъде да започнат, когато навършат 18... Това важи за всички деца, особено за непридружаваните.“ (младеж, включен в проекта – Италия).

„Според мен проектът на дома и проект „Живот“ на детето вървят ръка за ръка, разбира се – с някои различия. Основната роля трябва да е наша, ние трябва да решим какво искаме да правим, как да допринасяме... но, разбира се, понеже сме в дом, имаме нужда от възпитатели, не защото не можем сами, а защото те, като възрастни, трябва да имат по-конкретна визия за бъдещето и вероятно ще могат да ни помогнат да избягваме грешки и т.н... Така че – да, идеята трябва да идва от нас, а да бъде доразвита от специалистите.“ (младеж, включен в проекта – Италия).

„Детето трябва да изпълнява главната роля по пътя на възпитанието, защото това си е неговият живот... Вярно е, че други подготвят проекта, но животът си е ТВОЙ... Колкото повече порастваш, толкова повече го осъзнаваш. Аз например бих си избрал друго училище...“ (младеж, включен в проекта – Италия).

Въз основа на опита в рамките на проекта се препоръчва

работата през целия престой на детето/младежа в услугата за алтернативна грижа да бъде съобразена със следните основни аспекти::

- **Ориентираност / изграждане на собствени планове за живота**
- **Установяване на положителни взаимоотношения, които да служат за модел**
- **насърчаване на участието**

Ориентираност / изграждане на собствени планове за живота

Под „ориентираност“ се има предвид, че в своите практики резидентните услуги трябва да се водят от принципите, предвидени в Конвенцията на ООН за правата на детето (КПД на ООН).

- Недискриминация (член 2): означава, че никое дете не може да бъде дискриминирано, независимо от своя пол, етнически произход, националност, увреждане, социален произход, имуществено състояние или други признаци. Държавата (и организациите, отговорни за осигуряването на алтернативни грижи за деца, например резидентни услуги за алтернативна грижа) предприема подходящи мерки за защита на детето/младежа от всички форми на дискриминация и за гарантиране на защитата на правата му.

- Висшите интереси на детето (член 3): те са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата. „Пълното прилагане на понятието за най-добрите (висшите) интереси на детето изисква разработване на основаващ се на правата подход, в който участват всички действащи лица, за да се гарантира холистичната физическа, психологическа, морална и духовна цялост на детето и да се насърчава неговото човешко достойнство.“¹¹ Висшите интереси на детето трябва да отразяват също неговото мнение за собственото му благополучие.

- Участие (член 12): детето има правото да изразява свободно своите възгледи по всички въпроси, отнасящи се до него, като на тях следва да се отдава значение. Както е посочено по-горе, в контекста на посрещането на детето в резидентната услуга правото на участие трябва да включва: приобщаване и участие на детето във вземането на решението за отделянето му от неговата семейна среда, в оформянето на плановете за неговото бъдеще, а също така и в оценяването на резидентната услуга за алтернативна грижа. По този начин децата се ползват с правото да участват във вземането на решенията, които ги засягат индивидуално, но също и като група. Оценка може да се извършват официално (напр. годишна анкета сред децата/младежите, живеещи в резидентната услуга, относно качеството на предоставяните

¹¹ Комитет по правата на детето, Общ коментар на № 14 (2013) Най-добрият интерес на детето – първостепенно съображение (чл. 3, пар. 1) – точка 5

услуги и относно преживяванията им там) или неформално (напр. чрез ежеседмични разговори, на които младежите и специалистите да обсъждат различните положителни и отрицателни случки от седмицата и да предлагат как да бъдат подобрени нещата).

- Живот, оцеляване и развитие (член 6): всяко дете има присъщо право на живот, като държавите — страни по конвенцията, трябва да осигуряват оцеляването и развитието на детето. Развитието на детето следва да се разглежда холистично и да отразява физическото, емоционалното, психологическото и духовното благополучие на детето или младежа.

Правото на живот предполага защита на детето/младежа от фактори, които могат да застрашат съществуването му. Алтернативната грижа може да се разглежда като мярка, която защитава и гарантира правото на живот. От друга страна, от думите на специалистите в резидентните услуги става ясно колко важно е да се подсигурят основните нужди като подслон, храна и здраве.

За пълното прилагане на член 6 от КПД на ООН обаче е необходимо да се отчита не само физическото благополучие на децата, но и отговорността за възстановяването им от всички психологически и емоционални травми и за развитието на интелектуалните и когнитивните им способности, както и за достигането на пълния им потенциал. За да се насърчава успешно емоционалното и психологическото благополучие на детето, трябва да се вземат предвид всички относими елементи.

За реализирането на тези цели е от основно значение инструментът, който наричаме Проект „Живот“.

Забележка: За създаване на проекта „Живот“ използвайте методиката и инструментите, създадени по проекта SUPPORTS..

Проект “Живот” — ориентиран към децата, младежите и специалистите

Какво е проект “Живот”?

Проектът „Живот“ е инструмент за ориентиране на детето/младежа; той е и основен инструмент за работата на специалистите, които взаимодействат с децата/младежите в резидентните услуги.

Личният проект „Живот“ помага на детето/младежа да се съсредоточи върху постигането на целите, които е определил(о) заедно с екипа от специалисти. Наличието на личен проект „Живот“ може да мотивира децата/младежите и специалистите да работят заедно за постигането на определените цели.

Проектът „Живот“ се основава на възможно най-подробна диагноза на положението на детето/младежа по отношение на няколко различни области. Част от информацията, нужна за тази диагноза, може да е налична в документи (проект за подобряване на състоянието и закрила), предоставени в процеса на институционализиране на детето. Важно е обаче да не се забравя, че създаването на проект „Живот“ е основен инструмент за прилагане на други права на детето/младежа, например правото да изразява възгледите си по въпросите, които го засягат — т.е. правото на участие. Проектът „Живот“ трябва да се преразглежда и актуализира през целия престой на детето или младежа в резидентната услуга.

За да се състави възможно най-всеобхватен и холистичен личен проект „Живот“, отново е от критично значение:

- **Вслушването в детето** - да се изслушват възгледите на детето за неговата история, като те се допълват с вече събраните диагностични елементи.

- **Участието** на детето в определянето на целите и съответните дейности.

- **Участието** на детето в текущото разглеждане на плана, изготвен за осъществяване на неговия проект „Живот“, така че то да осъзнава и оценява успеха, който вече е постигнат, но и да е наясно със стъпките, които е нужно да се предприемат занапред.

Не забравяйте¹²:

Всеки проект „Живот“ има за цел развиване на уменията, необходими за самостоятелен и отговорен живот в обществото след напускането на резидентната услуга.

- Съобразно висшия интерес на детето, личният проект „Живот“ трябва да е всеобхватен, да покрива редица области, сред които – жилищно настаняване, здравеопазване, образование, професионално обучение и интеграция на пазара на труда, и да отразява цялостното благополучие и измерението на правата на детето.

- Съобразно висшия интерес на детето, проектът „Живот“ трябва да допринася за максимално ограничаване на емоционалните травми, произтичащи от излагането на детето/младежа на опасност.

- Проектът „Живот“ трябва да способства за изграждането на безопасни, стабилни връзки, които са от критично значение за структурирането и развитието на личността на детето/младежа.

- Проектът „Живот“ трябва да включва план, в който са определени всички цели и съответните програми от интервенции/действия за постигането им

¹²Забележки въз основа на Препоръките на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно личните проекти „Живот“ на непридружаваните деца (справка)

Установяване на положителни взаимоотношения, които да служат за модел

Както бе споменато, проектът „Живот“ трябва да способства за изграждането на безопасни, стабилни връзки, които са от критично значение за структурирането и развитието на личността на детето/младежа.

Независимо какви цели ще бъдат включени в проекта „Живот“, екипите на резидентните услуги трябва да са запознати със обстоятелствата, довели до институционализирането на детето/младежа, и с последствията от тях.

Последиците от тези обстоятелства могат да включват:

- нарушения в съня;
- агресия;
- срам, страх и чувство за вина;
- несигурност и ниско самочувствие;
- реакции на избягване;
- ефективна зависимост;
- недоверие и затруднения при изграждането на отношения.

Последици от насилие/
малтретиране, преживяно преди
институционализирането

Необходимо е задълбочено наблюдение (включително психологически интервюта) на детето/младежа, за да се установи/диагностицира наличието у детето или младежа на последици от преживяно negliжиране/насилие /малтретиране преди институционализирането. В случаите на сексуално насилие трябва да се осигури квалифицирана съдебномедицинска експертиза. Освен това децата имат правото да бъдат изслушвани като свидетели в процеса, а също и на обезщетение. Резидентните услуги трябва да предоставят подкрепа на децата в това отношение.

Във всеки случай трябва да се прилагат специфични интервенционни програми, които да са адаптирани към всяка конкретна ситуация, за да създадат условия децата/младежите да преодолеят установените проблеми. Работата с децата/младежите в рамките на споменатите програми може да бъде от ключово значение за осъществяването на целта за насърчаване на самостоятелността и предотвратяване на повторната виктимизация и въвличането в цикли на насилие.

Поддържането на положителни взаимоотношения, които могат да служат за модел, е от основно значение в живота на всяко дете. А в живота на децата, настанени в резидентна услуга, те са още по-важни. Затова:

- Помогнете на детето/младежа да запази връзка със своето семейство и/или социална среда, съобразно висшия му интерес и приложимите правила за конфиденциалност.

- Подпомогнете и насърчете воденето на „Книга/кутия на живота“¹³, в която детето/младежът да може да си записва или запазва спомени от най-важните моменти в живота си.

- Създавайте моменти на положителни взаимодействия между връстниците. Организирайте специални моменти на съвместна работа/дискусия или тематични работни групи, с които да може да се засили чувството на принадлежност:

i) Насърчете организирането на двумесечен „Десертен клуб“ от малки групи деца/младежи, в които всеки член клуба поема отговорност да приготви десерт, да разкаже за произхода му и защо го е избрал.

ii) Насърчете създаването на малък онлайн вестник с ротация на отговорностите.

iii) Насърчавайте менторството между връстниците.

- Насърчавайте изграждането на нови взаимоотношения:

iii) Допускайте посещения от други деца/младежи, ако отговарят на желанията на настаненото в услугата дете/младеж.

iv) Поощрявайте участието на децата и младежите в спортни, развлекателни и културни дейности в общността.

В допълнение към споменатото, никой специалист от персонала на резидентната грижа не бива да игнорира ролята, която играе за развиването на способността за изграждане на положителни взаимоотношения. Това отново ни отвежда до отношението на специалистите.

¹³ В Насоките се споменава, че трябва да се води книга с житейската история на детето, с участието на детето.

ЗАБЕЛЕЖКА

Не забравяйте за отношението:

- Всички специалистите трябва да са способни да изграждат отношения на съпричастност, подкрепа и доверие с детето/младежа. От критично значение е детето/младежът да си спомня живота в резидентната услуга като положителен период в живота си, толкова трагичен на моменти. Взаимоотношенията, установени с възрастните, които работят в резидентната услуга, могат да имат възстановителен ефект и да подпомогнат възобновяването на доверието към хората и живота.

- Бъдете значим човек в живота на децата/младежите.

- Умейте да изграждате отношения, без да си служите с привилегиите, които ви дава позицията на професионалист.

- Помогнете на детето/младежа да развие социални умения и умения за преговаряне и да придобие познания за човешката природа. Те могат да са критично важни за разпознаване на евентуалните източници на рискове, присъщи на човешките взаимоотношения.

- Пазете достойнството на детето и му осигурете моменти и пространства за уединение.

- Насърчавайте детето/младежа да изразява мнението си и извън резидентната услуга, в контексти, подходящи за неговата възраст и достигнато развитие.

Работата с деца и младежи изисква постоянно внимание и личностно развитие. Затова специалистите трябва да имат пространство и възможности да разсъждават за своите практики и нагласи, но също така и да получават обучение относно детското развитие и други важни области. Специалистите трябва да получават признание, а работната им среда — да способства за положителни и конструктивни взаимоотношения с децата и младежите, както и с останалите възрастни, с които споделят отговорности.

Насърчаване на участието

Както споменахме, участието е основно право и същевременно водещ принцип в практиките на специалистите и организациите.

На много места в този документ се споменава правото на детето/младежа на участие, както и участието като ръководен принцип за организациите. Дадени са и няколко предложения за насърчаване на динамичното участие на децата и младежите в оформянето на техния проект „Живот“.

Методиката за създаването на проекта „Живот“ и инструментът за отчитане, създаден в рамките на проекта SUPPORTS, са ориентирани около принципа на участието.

Ползи от участието на децата/младежите

- Участието развива житейски умения.
- Наличието на повече възможности децата и младежите да участват във вземането на решенията, които ги засягат, означава, че те ще станат по-компетентни и информирани в своите възгледи.
- Докато участват, децата и младежите имат възможност да доразвият своето гледище и да изградят свои собствени умения за контрол над живота си. Това намалява уязвимостта им към насилие и засилва способностите им да се защитават.
- Децата и младежите, които имат възможност да участват в живота на организациите, развиват умения за комуникация и преговори.
- Докато участват, децата и младежите научават колко е важно да се вслушват в други мнения и да уважават взетите решения, дори и те да не отговарят на очакванията им.

ЗАБЕЛЕЖКА

За насърчаване на активното участие на децата и младежите вижте методиката на проекта SUPPORTS относно:

- Стимулиране на информационни занимания/дебати относно правата на децата и младежите
- Оценка на режима на работа на резидентната услуга от страна на децата и младежите.

4.3. ПОДГОТОВКА ЗА НАПУСКАНЕ

Младежите, с които е работила Фондация „ПУЛС“, споделят, че са разтревожени от широкото разпространение на насилието над деца. Те искат мнението им да се чува. Желаят да бъдат част от и да водят промяната към бъдеще без насилие с колективната подкрепа на възрастните, връстниците и различните организации. Те вярват, че като млади хора, преживели насилие, биха могли да бъдат най-силните застъпници за предотвратяване и спиране на междуличностното насилие и насилието над деца. „Ние, младите хора, преживели насилие, можем да внесем промяната, за да спрем и да предотвратим това в следващото поколение“ (младеж, включен в проекта SUPPORTS – България).

„Мисля, че първите дни ще бъдат въртележка от чувства, лутане между щастие и тъга (...) Отдавна планирам момента на напускането си, но преди това трябва да завърша образованието си, трябва да си осигуря стабилна работа и заплата, за да мога да плащам наема за стая или къща“ (младеж от Консултативния съвет по проекта SUPPORTS – Португалия).

„Специалистите трябва да те подготвят, защото се притесняваш, не знаеш какво ще стане... Много е важно децата да са наясно, да бъдат подготвени за това, което ги очаква както в дома, така и по време на прехода; да им се обяснява, да бъдат включени, за да се чувстват по-спокойни, да имат план.“ (младеж от Консултативния съвет по проекта SUPPORTS – Италия).

„Всички деца, които навършат 18 години, трябва да имат време да завършат училище и да си намерят място... така е честно, така трябва да се направи.“ (младеж от Консултативния съвет по проекта SUPPORTS – Италия).

„Ще има някой, който да ти помага да вземаш решения... винаги имаш нужда от съвет, дори и само една дума, за да вземеш решение.“ (младеж от Консултативния съвет по проекта SUPPORTS – Италия).

„... Съветвам децата да имат ясни цели, да имат ясен път, да дават най-доброто от себе си. Винаги съм смятал, че стъпка по стъпка и лека-полека човек може да изкачи и най-високата планина.“ (младеж от Консултативния съвет по проекта SUPPORTS – Италия).

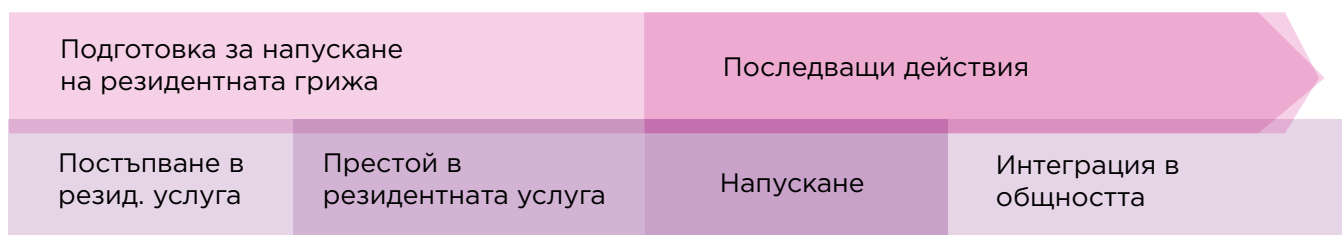
Напускането на резидентната грижа трябва да се приема не като момент, а като процес, който започва още с постъпването на детето в услугата.

Напускането на резидентната грижа не е просто край на правната отговорност на държавата за този неин гражданин. Всъщност за много млади хора напускането на резидентната грижа е процес на преход от живот с постоянна подкрепа към самостоятелен живот, в който подкрепата и последващите действия не са гарантирани.

Изследвания, проведени в международен мащаб¹⁴, показват, че младите хора, които напускат системата за алтернативна грижа, се сблъскват с повече трудности при достъпа до заетост, обучение, жилища и други условия за развитие. Както посочва младежът в горния цитат, напускането е съпроводено със смесица от чувства: щастие и очакване на свободата и независимостта, съчетани със самота, безпокойство и страх. Трябва да се подчертае, че за някои млади хора напускането на резидентната грижа е внезапна стъпка към зрелостта, към самостоятелен живот, направена без много подготовка и планиране.

Младежите, включени в проекта SUPPORTS, често споменават „балона“, в който се намират, когато живеят в дом за алтернативни грижи. Напускането на резидентната грижа е свързано с преход към среда, в която много младежи се сблъскват със свободата за първи път в живота си. Съответно ако няма период на адаптация и липсват умения, развити с тази цел, това може да бъде период на дезориентация.

Когато напускането на резидентната грижа се разглежда като процес, подготовката за този момент се извършва чрез непрекъсната работа, която в идеалния случай продължава и след напускането (дори да се наблюдават различни, взаимно преплитащи се фази, както е показано на диаграмата по-долу).

В подготовката за напускане е необходимо да се обърне внимание на следното:¹⁵

- Развиване на умения
- Оформяне на проекта за самостоятелен живот
- Междуйнституционално сътрудничество

Развиване на умения

Както споменахме по-горе, лишаването от родителски грижи и семейна среда затормозява детето психологически и емоционално. Важно съображение е и тежестта на обстоятелствата, довели до настаняване на детето в системата за алтернативна грижа.

В този смисъл подготовката за напускане трябва да включва изпълнението на последователни програми за развитие на лични и социални умения. Тези програми трябва да бъдат адаптирани към 14 „SOS Childrens’s Villages International“ и „CELCIS, Centre for Excellence for Looked After Children in Scotland“, Стратклайдски университет [University of Strathclyde], 2017, Подготовка за напускането на резидентната грижа — практически насоки, Австрия.

¹⁵ What is stated below does not disregard what was stated before.

нуждите и характеристиките на детето/младежа, а основна тяхна цел трябва да бъде развиването на лична устойчивост.

Не бива да се пренебрегва фактът, че всяко умение е свързано с житейския опит на детето, което означава, че цялата работа на специалистите в системата за алтернативна грижа може да бъде насочена към развиване на различни умения (и тази насоченост трябва да бъде отразена в проекта „Живот“ на всяко дете/младеж).

Устойчивост — „Гъвкавият бамбук е по-силен от твърдия дъб“ (японска поговорка)

Устойчивостта е комплексно взаимодействие между вътрешните и външните фактори и може да се определи като:

- силата на човек, семейство или общност да се справя с натиск;
- способността на човек, семейство или общност да се справя с разрушителни промени;
- способността на човек, семейство или общност да запазва положителното въпреки неблагоприятните обстоятелства;
- способността за оцеляване въпреки неблагоприятните обстоятелства.

Не всички деца/младежи реагират еднакво на травматичните събития в живота им. От друга страна е важно да се подчертае, че устойчивостта не зависи единствено и изключително от индивидуалните характеристики на детето/младежа, а също така и от вида на обкръжението му. Освен структурираните програми, които могат да развият устойчивост във всяко дете/младеж, е важно в резидентните услуги да цари среда на защита, доверие и любов, където детето се стимулира да поема определени отговорности и да решава проблеми с ниво на трудност, подходящо за неговата възраст и зрялост. Този вид работа с детето не е възможна, ако не е подплатена с активното и постоянно участие и ангажираност на самото дете/младеж.

Проект за самостоятелен живот

Както беше посочено по-горе, проектът „Живот“ е инструмент за ориентиране на детето/младежа. Той е и основен инструмент за развитието на работата на специалистите, които взаимодействат с детето/младежа в услугата за алтернативна грижа.

Преразглеждането и актуализирането на проекта „Живот“ на детето/младежа трябва да са постоянна грижа в услугата за алтернативна грижа.

Преди напускането на резидентната грижа, отговорникът за детето/младежа трябва да се е уверил, че проектът „Живот“ подsigурява нуждите на самостоятелния живот. Наред с други въпроси, особено внимание трябва да се обърне на най-големите тревоги, изразени от младежите, участвали в проекта SUPPORTS:

Подготовката означава преди напускането на резидентната грижа младежът да знае:

- как да се грижи за себе си и да се справя с предстоящите предизвикателства, включително евентуалното чувство на самота;
- как да се свързва с околните и да създава смислени взаимоотношения;
- как да готви, да се грижи а домакинството и за прането си;
- как да използва/управлява парите си, да плаща сметките си, да използва банкомат, да следи собствения си бюджет;
- как да намери качествено жилище на достъпна цена според възможностите си. Всъщност никой млад човек не бива да напуска резидентна услуга, без да му е гарантирано жилище.
- как да продължи образованието си, ако това е включено в личния му проект;
- как да ползва здравеопазването и да си служи със семейното планиране, когато има нужда;
- как да търси работа и подкрепа за намиране на работа

При преразглеждането/актуализирането на проекта „Живот“ в последния етап от пребиваването в резидентната услуга е важно да има яснота за отношенията между младежа и родното семейство (ядрено или разширено).

Обикновено младите хора се сближават със семейството си, когато са на път да напуснат дома. За някои това е положителна перспектива; за други обаче това може да възобнови болката от миналото и да доведе до нови проблеми. За трети може да е смесица от двете.

Младеж, включен в проекта SUPPORTS, споменава колко самотен се е чувствал след напускането на дома, в който е живял няколко години, без отношения с майка си, която е имала множество здравословни проблеми. Тъй като си е нямал друго, след напускането на дома той е потърсил майка си. Майка му — макар и в тежка зависимост — става неговото спасение, тъй като именно способностите и енергията му да се грижи за друг човек разкриват пътя му към професионална и социална интеграция.

Екипът от специалисти трябва да има предвид възможността за „завръщане при семейството“ и че проектът „Живот“ трябва да включва това измерение и да подготвя пътя за евентуално възстановяване на отношенията със семейството или да развие способността за справяне с травмите от миналото, които вероятно все още не са излекувани.

В последния етап преди напускането (индивидуален според положението на конкретния младеж) проектът „Живот“ трябва да предвижда мерки, които могат да продължат и след напускането, тъй като това насърчава ангажираността към последващи действия.

Участието на младежа на този етап е по-ключово от всякога. Проектът трябва да бъде създаден съвместно между специалиста и младежа, като техните отговорности за изпълнението на мерките или дейностите трябва да бъдат изрични и ясни. Проектът „Живот“ трябва да бъде изчерпателен и разбираем и на този етап да включва подкрепа от местните партньорски организации.

Междуинституционално сътрудничество

Проблемите, с които се сблъскват повечето младежи след напускане на резидентната грижа, са сложни и многоизмерни и изискват мерки в различни области и сектори.

Това означава, че от самото начало е необходимо сътрудничество между резидентните услуги за алтернативни грижи и съответните местни организации, така че да се подsigури успешен самостоятелен живот.

Както гласи една поговорка, „за да се отгледа дете, е нужно цяло село“. С други думи, необходима е колективна работа между институциите, за да се гарантира удовлетворяване на всички нужди на младите хора, които напускат резидентните услуги и навлизат в своята зрелост.

Тази междуинституционална работа изисква план за последващи действия след напускането на резидентната услуга, основан на нуждите и очакванията на съответния младеж. Планът трябва да съдържа мерки/действия, които да отговарят на интеграционните нужди на младежа и да включват ясно разпределение на отговорностите между младежа, резидентната услуга и останалите организации. От плана трябва да става ясно, че специалистът отговаря за проследяването на последващите действия — с информираното съгласие на младежа — и за поддържане на контакт с младежа след неговото напускане.

В контекста на тази съвместна работа между младежа, резидентната услуга и местните организации е от основно значение:

- да се помогне на младежа да развие идеята за бъдещето си въз основа на реалистичен план;
- да се проучат различни възможности за обучение или продължаване на образованието;
- младежът да се мотивира и насърчи да продължи образованието си;
- да му се предложи подкрепа в случай на ниска езикова и математическа грамотност;
- да му се представят различни варианти за включване в пазара на труда, за да може младежът да взема информирани, осъзнати кариерни решения;
- да се разработи допълнителна подкрепа за развиване на умения, необходими за търсене на работа и за информирано откликване на предложенията за работа;

- да се работи с младежа по управлението на личния му бюджет;
- да му се гарантира достъп до информация относно рисковите поведения, а при необходимост — и до съответните грижи;
- да му се гарантира достъп до информация относно сексуалното здраве;
- да му се гарантира достъп до средства и финансово подпомагане, ако е необходимо;
- да се стимулира приобщаването към спортни, развлекателни, културни и други дейности, чрез които може да се избегне отчуждението и социалното изключване;
- да се повиши информираността на младежа за други ресурси и по-подходящи местни организации и да се насърчи контактът му с професионалисти от тези организации;
- да му се осигури информация за мерки за жилищно подпомагане;
- да не се допуска напускане на резидентната услуга без осигурено жилище;
- да се подсигури запознатост на младежа с района, в който ще живее, както и околностите му.

Забележка:

Използвайте разработените по проекта SUPPORTS ресурси във връзка с напускането на резидентната грижа.

SUPPORTS

SUPPORTS – “Подпомагане на децата в деликатната фаза между юношеството и зрелостта, докато напускат заведенията за алтернативна грижа“, международен проект, финансиран от Европейската комисия.

Фондация П.У.Л.С.

DEFENSE FOR CHILDREN
INTERNATIONAL
ITALY

Проектът се координира от Фондация “П.У.Л.С.” и включва партньорство на 3 държави от ЕС - България, Португалия и Италия, които се обединяват в посока създаване на всеобхватни грижи за деца, напускащи институции от резидентен тип.

Основните цели, които SUPPORTS си постави са:

- Да се повишат компетенциите и уменията на специалистите, работещи в резидентни услуги;
- Да се създаде инструмент за обучение и работа, основан на детски и мултидисциплинарен подход;
- Да се насърчава участието на децата, настанени в институции, имайки предвид решения за техните реални и бъдещи условия;
- Да насърчава обмена на добри практики във всяка страна и сред европейските партньори.

Co-funded by the European Union.

This publication has been produced with the financial support of the Rights, Equality and Citizenship Programme of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of its author and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.